

ként, de nem épen helytelenül *sütnivaló dolognak* (kenyér, tészta, hús) értelmezik.
TOLNAI VILMOS.

Retkes. (Vö. OklSz. 810). E szó „*piszkos*“ értelemben közönséges, de csak kézről, lábról, térdről, könyökről, fülről, nyakról mondják. A retkesség nem mai piszok. Rokona: „*rücskös*“, csak-hogy ez a tapintással is összefügg. Rücskös lehet, a mi nem éppen piszkos is.

A szótárak nem említik, de nagy Toldi-commentárom 75. lapján közölve van a „*szennyes*“ synonymjai közt. LEHR ALBERT.

ADATOK NYELVÜNK ÚJABB FEJLŐDÉSÉHEZ.

Ellenőr. A controleur Mártonnál (1803) *számtartás-vizsgáló*; (uo. „*gegenschreiber*“ szó alatt) *visszás számtartó*; ugyanó nála 1823-ban *számadásbíráló*; Zalam. Tiszt. Szt.-ban *ellenvigyázó*; Baranya Tiszt. Szt.-ában *ellenes*; Kisfaludy Sándornál (Munk. 8:674) *viszontvigyázó* is. — Ugyanitt meg van említve (735), hogy a M. Tud. Társ. Rendszabásainak tárgyalásakor 1828-ban, Kisfaludy S. ajánlatára fogadták el az *ellenőrt*. E szó különben Szemere Páltól van. (Vö. NyUSz.)

Forradalom. 1793-ban Sándor Istvánnál (Külf. utaz. lev. 272): „a revolutio, az ország megfordulása“; Mártonnál (1803) „társaság-felfordulás“; ugyanó nála (1823) „rendfelfordulás“; 1830-ban Széchenyinnél (Hitel 5. kiad. 232): „vérengző zendület“; 1832-ben (Jelenk. 213): „az 1830-iki ujulás (revolutio)“; 1835-ben (Kunoss, Gyalulát): „lázadás, zendülés“. — Végre 1838-ban az Athenaeumban (I:355) „*földünk forradalmairól*“ van szó; Széchenyinnél pedig 1841-ben (Kel. N. 50): „*forradalmi idők*“ s az Athenaeumban (1842:1009): „a francia nagy forradalom“. (Vö. NyUSz.)

Gyarlandó. A *gyarló* és *halandó* egybekeverése. Úgy emlékezem, a Budapesti Napló találta ki s kapta föl alig egy-két éve. Még nincs meg egy szótárunkban sem (még Kelemen Béla 1904-ben megjelent Kézi Szótárában sincs), de azért Kurucz Féja Dávid is emlegeti a gyarlandót. Szegény kurucz!

Hallgatóság. A régi nyelvben ez a. m. taciturnitas; az iskolai auditorium pedig *tanítványság* (MA. 1621, „*discipulatus*“ alatt). — A mai *hallgatóság* gr. Desseffy Aurélnál 1841-ben (XYZ. könyv, 51): „éljenzetnek a *hallgatóság* által“.

Hivatalos. A régi nyelvben csakis „*vocatus, invitatus*“ a jelentése; az „*officiosus*“ pedig *hivatalbeli*. Először Pestm. és Veszprémm. Tiszti szótáraiban (1807) találom a *hivatalost* „*officiosus*“ értelemben. — Mártnál az „*amtzeitung*“ még 1823-ban is *hivatalbeli újság*. — Széchenyinnél 1833-ban (Hid. 13): „*hivatalos* jelentés“. — Ugyanó nála *hivatalos* előfordul „*hivatalnok*“ jelentésben is: „*mintha becsületes és jó lélekisméretű hivatalosoknak tökéletes hijával volnánk*“. (Kel. 280).

Ingóság. A régi nyelvben ez a. m. mobilitas, beweglichkeit (MA., PP.); a „bona mobilia, mobiliar-vernögen“ pedig *ingó marha* és *ingó-bingó jószág* (NySz. és Márt. 1803), utóbb *ingó jószág* (Márt. 1823), vagy *ingó javak* (Törv. Tud. Szt.) és csak 1844 körül (Kiss, Ujd. Szavak) lesz *ingóság*.

Lakosság. Eddigi adataink szerint, a XVIII. században még ismeretlen szó. Először Pápay Sámuelnél 1807-ben (Veszpr.) *incolatus* alatt: „*lakosság*, megnyerni a *lakosságot*, *lakosságot* kérni, azaz hogy valamely helynek lakossa lehessen“. — Széchenyinél 1831-ben (Világ, 284) *lakosság* a. m. „comfort, gemächlichkeit“, tehát a későbbi *lakályosság*. — Mai értelmében Fog. (1836).

Szent-Villamos. Csak furcsaságképen említem meg, hogy 1845-ben Nagy János, a Hiero-lexicon latino-hungaricum szerzője Szent Fulgentius püspököt „Szent-Villamos“-ra magyarosította.

Szerkesztő. Mártonnál (1803) a „redacteur“: *egybeszedője* valamely újságnak, v. korírásnak; ugyanő nála (1823): valamely folyóirás *rendbeszedője*; ugyanigy Hartleben Szt.-ában (1827). — A Tud. Gyűjt. szerkesztői (köztük Vörösmarty is), *szerkesztetőknek* írták magukat; a Jelenkor számainak legeljén még 1834-ben is ez van: „*szerkeszteti* Helmecey Mihály“, az 1833-iki évfolyam czimlapján azonban „*szerkeszti* Helmecey Mihály“. De azért Kunoss Gyalulatában, 1835-ben, „redactor: *szerkesztető* és redactio: *szerkesztetőség*“. — Az elrövidülésre analogiául szolgálhatott a zalamegyei „kender-ásztó“ a szokott „kender-áztató“ helyett. — Az „*összeszerkesztési* (jungere) különben megvan már Bíró Mártonnál 1756-ban (vö. Kreszn.) és SI. szótárában.

Tánczterem. Sándor Istvánnál 1793 (Külf. Lev. 229): „*tántzólo szála*“; Mártonnál (1803): „*tántz-palota*“; ugyanő nála (1823): „*tántzház, tántz-szála*“; s végre Helmecezynél 1833-ban (Társalk. 194): „*tánczterem*“.

Tátra-Füred. Schmecksre 1839-ben, az ugyanakkor ott alapított hidegvíz-gyógyintézettről, Szontagh Gusztáv a *Nagyszalóki fürdő*, Tóth Lőrincz pedig a *Tátrai fürdő* magyar nevet ajánlotta. (Vö. Athenaeum, 1842. I:946.) Az utóbbi elnevezés alakult át *Tátra-Füred*dé, de csak nagysokára, t. i. „1846 július 31-ikén az akkor ott (Schmecksen) mulató közönség nevezte el e helyet, a regényes *Balaton-Füred* pendantjául, *Tátra-Füred*-nek“ (Kárp. Egyes. Évk. 1875). — Ball. 1854-ben, sőt még 1867-ben is *Tátra-Kiesd*-nek nevezi. — Bugát-nál 1843 (Szóhalmaz) *Károlyfürdő* a. m. Karlsbad.

Üdvölede. Széchenyi (1843) ily czimű munkája előszavában ekkép indokolja: „*Walhalla* az eszmét tán érthetőbben kitette volna. Én azonban *Üdvölede*t egy kis megszokással szintolly érthetőnek és e fölött magyarosabbnak és csinosbnak is tartom, mint a három *a*-val bővelkedő *Walhallát*. Mások e következő kitételeket hiszik jobban megfelelőeknek: *diadla, nyugda, emlékde, csönde*“. — A Pesti Hírlap (1843:202) így élcelődik: „Most jelent meg gróf Széchenyi István legújabb munkája, *Üdvölede* czim alatt. A könyv czimét illetőleg szabad legyen megjegyeznünk, miszerint a nemes gróf igen

nagy előszeretettel látszik viseltetni az újmagyaros *da, de* suffixum iránt és sokan is csodálkoznak azon, hogy új év óta a *Jelenkor* — ad normam *csónakda* — illy czímet nem visel: *Jelenkorda* (mi annyit is tehetne: *a jelennek kortája*)^a. Sz. K.

ROVÁS.

1. A Budapesti Szemle cikkei, ha a szerkesztő írja őket, mintaképei a szép és jó magyar prózának. Rendszerint a munkatársak eredeti dolgozatai sem eshetnek, nyelv és stílus tekintetében, nagyobb kifogások alá. De a mi már a fordított cikkeket illeti, azok bizony egyszer-másszor igen gyarlók.

A m. évi novemberi szám egy jelenetet közöl „A Pitti-Palotában” Ouida után. „Valódi történet”, valódi rossz magyarsággal fordítva. Csak néhány elretentő példát akarok belőle idézni, a szörnyűségeket alá huzogatva.

„Olyan, mint egy csikó a *here-réten*, nem tudja, hogy bár *első kedvencz*, mindennek vége lehet, mielőtt még észre venné.” (245. l.). — „Sir Oscar (óráját kivéve): Igen, a *mint élek* négy óra. (242. l.). — „Talán valami *szemtelent* mondtam? *Semmikép* . . . Bocsánat, azt hiszem a nap *érinti* munkáját. (238. l.) — [Az asszonyok] *egész* pénzüket fekete lovakra szeretik tenni és szeretik a nehéz lökést a billiárdban és mindig *esellel fognak* nyerni, tudja *mit értek* (243. l.). — *Lelkifurdalásai voltak olyat tanítani*, a mit nem hitt (246. l.). — Igen, *egyike* volt azoknak a *kevés* embereknek, a *ki elvei szerint él*. (246. l.). — A sors lehetne sokkal kegyetlenebb. *Nekem is vannak áldásaim* [értsd: én se vagyok boldogtalan, nekem is juttatott áldásaiból az ég] (248. l.). — Ime ezért [anyjától] *kapta a szöke fürtöket* és kis gögös „air”-jeit (248. l.). — Ott van *magában Rivauxban* (248. l.). — *Hogy örültem viszont látni* (249. l.) A helyett *hagytam elmulni* legszebb éveimet (249. l.). Ha tudná, milyen rosszul lesz az ember, ha nőket *czigarettazni* lát és el akarják az emberrel hitetni, hogy szeretik és elrontják ajkaikat és *lélegzetöket*. Nem tudtam, hogy *nők valaha* *czigarettaznak*. Milyen országban *teszik azt?* (250. l.). — De ön roppantul *kivánhatja ebédjét*, kapitány úr (250. l.). Nem halt meg *távolról sem* (253. l.) . . . mialatt a csalóány éppen így *énekelt az ablakon kívül az egész idő alatt* [értsd: oda künn] (255. l.). — Nem *hallathatjuk* magunkat, senkivel? [kiálthatunk le valakinek] (255. l.). — Adja *nekem a kezét* [értsd: adja ide, nyujtsa ide a kezét] (263. l.). — Hátha valaki rosszul lesz? A *guta üti?* [talán *megüti?*] (236. l.). — Ne *tegye azt*, ki *fogják* utasítani [olvasd: *Ne nyissa ki*] (236. l.) . . . én mindig *annyival* jobban tudok dolgozni, ha *beszélgetek* (239. l.). *Hogy mondhatnám neki a nevemet vajon?* [értsd: mondhatnám meg] (239. l.). Oh nem; tudja, hogy *erős és jól vagyok*. (241. l.) Sohasem *kap főfájást* sem? (243. l.) Oh az nem tesz semmit; tudja ha *vadlúdvadászaton* vagy éppen *özvadászaton volt* az ember, egész nap *hideg teán elősködik* (244. l.) [azt akarja mondani, hogy *hideg tea a vadász ebédje*] . . . én csak *másoló* vagyok, *csinálhatom*, a mit rendel, de semmit sem a magam számára. (244. l.) . . . az *árral úsztam és semmit a világon nem tettem*, mint *mulatam: és így lássa* mult az idő és én soha többé nem *találkoztam* vele és most azt mondja, hogy *évek előtt* meghalt és hogy ön a *leánya?* (245. l.) Tudom, hogy *borzasztó önre nézve* mindez és az ember *olyan boldondnak érzi magát* [mi lehet az eredetiben? talán *boldogtalannak érzi magát*, vagy *majd bele boldondul az ember*], hogy nem tehet semmit” (261. l.).

Igy nem szabad fordítani s az ilyen fordítást nem is szabadna kiadni.

PÁLFI MÁRTON.